Laimutė Valatkienė

Survey in the Old Town of Telšiai

In 1996–1997 SMAT carried out a survey on 10 sites of the Old Town of Telšiai. On 4 sites there were noted seriously disturbed habitation zones from the 17th–19th centuries.

Aleksandras Vaškelis, Dainius Balčiūnas

1996 metų kasinėjimai Kaune, Vilniaus gatvėje Nr. 5

1996 m. Kauno senamiesčio 40 kvartale tyrinėtas sklypas Vilniaus g. Nr. 5, PRI ištirtas 136 m^2 plotas.

Tyrinėtas sklypas yra centrinėje senamiesčio dalyje, 40 kvartale. P galu jis orientuotas į Vilniaus g. ir tęsiasi į Š iki Raguvos g. Sklypo ilgis 70 m, plotis 25 m. Istorikų duomenimis, sklypas apgyvendintas XV a. Nuo XVII a. pradžios jis atiteko parapinei bažnyčiai. Sklypo statiniai sunaikinti 1603 ir 1624 m. miesto gaisrų ir 1655 m. karo. Ilgą laiką jis buvo tuščias. Sklypas naujai apstatytas 1782–1807 m. laikotarpiu. XIX a. čia stovėjusiuose mediniuose pastatuose veikė miesto vaistinė. Išgriovus visus statinius, nuo XX a. antrosios pusės čia įrengtas skveras, vėliau jis virto dykviete.

Anksčiau sklypas archeologų žvalgytas 1983 m., tyrinėtas 1987–1988 ir 1990 m.

Prieš rengiant viso sklypo naują statybų projektą, numatyta pratęsti archeologinius tyrinėjimus. Jų užduotis – ištirti likusį nesuardytą kultūrinį sluoksnį būsimų statybų vietose ir žemiau 1987–1988 m. atidengto XVI a. kiemo grindinio, kuriam statybų metu grėstų visiškas sunaikinimas. Įvertinus ir apibendrinus 1987–1996 m. tyrinėjimų rezultatus, pateikta bendra suvestinė informacija ir išvados.

Pirminis natūralus paviršius – rusvas oksiduotas priesmėlis – sklype palengva leidžiasi į Š, Raguvos g. link. Per 70 m ilgio sklypą paviršius pažemėja 3 m.

Gyvenamoji sklypo dalis formavosi aukščiausioje teritorijoje prie Vilniaus g., o žemesnėje ir, matyt, drėgnoje, vietoje visą laiką būta tik daržų.

Visame sklype virš įžemio pastebėtas neryškus dirbamos ar ariamos žemės sluoksnelis. XV a. pradžioje suplanavus kvartalą ir sklypą, jame pradėjo formuotis kultūrinis sluoksnis. Sklypo P dalyje prie Vilniaus g. formavosi būdingi gyvenamosios posesijos kiemo sluoksniai. Jie tęsiasi nuo gatvės į sklypo gilumą apie 23–25 m. Ankstyviausias kiemo sluoksnis radosi XV a. Jo masėje rasta būdingų tam laikotarpiui archeologinių radinių: vietinės ir importinės keramikos šukių, puodyninių koklių fragmentų, smulkių metalinių dirbinių nuolaužų. Sluoksnį padeda datuoti trys 1987 m. ir 1996 m. rastos II tipo lietuviškos monetos, kurių reverse Gedimino stulpai, o averse – kryžius su ietigaliu. Iki XV a. pabaigos susiformavo 25–35 cm storio kultūriniai sluoksniai.

XV–XVI a. kiemo R pusėje suklotas ištisinis lauko akmenų grindinys su vandens nutekėjimo latakais. XVI a. grindinys buvo naudojamas ir prižiūrimas, todėl čia to laikotarpio sluoksnio nerasta. XVII a. nebenaudojamą apardytą grindinį užklojo 25–30 cm storio XVII–XVIII a. sluoksniai. Virš jų XIX–XX a. susidarė dar 40 cm storio sluoksnis.

Didesniąją posesijos Š dalį užėmė daržai. Dar XV a. pradėjo formuotis tipiškas nuolat dirbamų daržų juodžemio sluoksnis. Iki XIX a. prie kiemo susidarė 60 cm, o žemiau, prie Raguvos g. – 1,1–1,2 m storio daržų žemės klodas.

XV–XVI a. medinių statinių būta abipus akmeninio kiemo grindinio, palei posesijos R ir V ribas. Pastatų rasti tik fragmentai. Jie beveik sunaikinti statant tose pačiose vietose vėlesnius pastatus. XVI a. viduryje į V nuo grįsto kiemo, toliau nuo Vilniaus g., imtas statyti pastatas su rūsiu. Tam iškasta 9 m pločio ir 14 m ilgio duobė. Dėl nežinomų priežasčių rūsio sienų statyba nepradėta, o duobė pamažėle užpilta statybinėmis ir buitinėmis atliekomis. Virš užpiltos duobės 1996 m. tirtame plote Nr. 5 atidengtas stovėjusio medinio pastato aslos ir krosnies iš puodyninių koklių fragmentas. Šis pastatas XVII a. pradžioje buvo sunaikintas gaisro. Iki XVIII a. pabaigos sklypas buvo tuščias.

Tiriant sklypą 1996 m., surinkta nemažai archeologinių radinių. Dauguma jų – tipinė, XVI–XVII a. Kauno senamiesčio kultūriniams sluoks-

niams būdinga, medžiaga. Netikėtas radinys rastas plote Nr. 5, valant aslos paviršių. Tai 4 variniai žetonai. Vieno žetono averse, žemiau karališkos karūnos, yra Žygimanto Augusto inicialai ir data 1570, o reverse – dviejų laukų skyde jungtinis Lietuvos ir Lenkijos herbas. Kitų dviejų vienodų žetonų averse iškalta Lauryno Voinos legenda ir data 1577. Šie žetonai tikriausiai proginiai, nes L. Voina buvo valdovo raštininkas, Pinsko, Alytaus, Kobrino seniūnas. 1576 liepos 30 d. jis gavo valdovo privilegiją užimti krašto paiždininkio pareigas. Ketvirtas žetonas – Jono Hozijaus – su averse iškalta legenda „Pats sau kenkia, kas kitam pakenkti nori" ir data „1559".

Ankstyviausio kultūrinio sluoksnio (po kiemo grindiniu rastą) medžiagą galima suskirstyti į kelias grupes. Daugiausia rasta XV a. buitinės vietinės keramikos šukių. Indai degti oksidacinėje ir redukcinėje aplinkoje, dalis jų puošta. Kartu surinkta ir importinių ąsočių šukių (labai gerai paruoštos molio masės, juodais šlifuotais paviršiais) bei akmens masės indų fragmentų, kurių paviršiai gelsvai ar rausvai glazūruoti.

Iš metalinių dirbinių išsiskiria įvijinės antkaklės nuolauža, varinis sidabruotas žiedas išplatinta priekine dalimi ir sidabrinis žiedas, puoštas sudėtingos įvijos ornamentu, 2 II tipo lietuviškos monetos.

1996 m. priekinė posesijos dalis baigta tirti. Tarp perkasų liko netyrinėti tik siauručiai ploteliai.

Aleksandras Vaškelis, Dainius Balčiūnas

Excavations at 5 Vilniaus St., Kaunas, 1996

In 1996 at 5 Vilniaus St., Kaunas IMR surveyed an area of 136 m^2. The research brought to light habitation zones together with pottery and tile fragments ascribed to the 15th–20th centuries. A greater interest was presented by a pit of a non-brick cellar, 2 Lithuanian coins of the earliest period as well as 4 brass tokens from the 16th century.

Aleksandras Vaškelis

1997 metų Kauno miesto gynybinės sienos liekanų paieškos Laisvės alėjoje Nr. 93

1997 m. pradėtas pastato Laisvės al. Nr. 93 kapitalinis remontas ir rekonstrukcija. Projekte numatyta perkloti susidėvėjusius inžinerinius tinklus. Vykdant darbus PRI buvo žvalgytas ir tirtas bendras 46 m^2 plotas. Tyrimų tikslas – paieškoti XVII a. mūrinių miesto įtvirtinimų liekanų. Gynybinės sienos ruožas su dviem cilindriniais bokštais vaizduojamas daugumoje XVIII–XIX a. miesto ir 177 kvartalo planų. P bokštas ir 40 m ilgio gynybinės sienos dalis stovi iki šiol. Jos Š dalis ir antrasis bokštas nugriauti 1893 m., statant gubernijos pašto-telegrafo kontorą. Istorinių šaltinių duomenimis, siena su bokštais pastatyta 1610–1622 m. laikotarpiu.

1997 m. tyrinėjimai nėra pirmieji. Dar 1979 m. nedidelėmis perkasomis buvo tyrinėta išlikusi įtvirtinimų dalis. 1980 m. nustatyta nugriautos sienos trasa ir rasta miesto vartų bokšto liekanų. Mūrinis keturkampis Totorių vartų bokštas stovėjo dabartinės J. Gruodžio g. ašyje. Jo plotis 6,1 m. Tikslus ilgis nenustatytas, nes pamatų V dalis suardyta kasant kanalizacijos griovį. Greta griovio iškastoje perkasoje rastas nesuardytas kultūrinių sluoksnių klodas. Aišku, kad bokštas šios vietos nesiekė ir buvo ne ilgesnis kaip 4,8 m. Jo priekinė R dalis per 1,5–1,6 m buvo išsikišusi į išorę nuo gynybinės sienos.

Š sienos pamatai 1,8 m pločio, o P – 1,5 m. Tarp sienų buvo 2,75 m pločio vartų anga. Pamatų aukštis 75–85 cm. Apatinė jų dalis per 40–45 cm įleista į įžemį. Virš pamatų išliko tik 2–3 eilės renesansiniu būdu rištų plytų. Bokšto aplinkoje prieš statybas jau buvo susidaręs 35–45 cm storio XVI a. datuojamas sluoksnis. Vartų angoje nuo pat pirminio paviršiaus fiksuotas kietai suplūktas senojo kelio sluoksnis.

1997 m. tirtame plote Nr. 2, žemiau suklotų elektros tinklų, atsidengė Š apvalaus bokšto pamatų fragmentai. Išliko tik trečdalis mūrinio pamatų žiedo, kurio galutinai nesuardė XIX a. statiniai ir XX a. perkasimai.